

В хаті, мов у віночку...

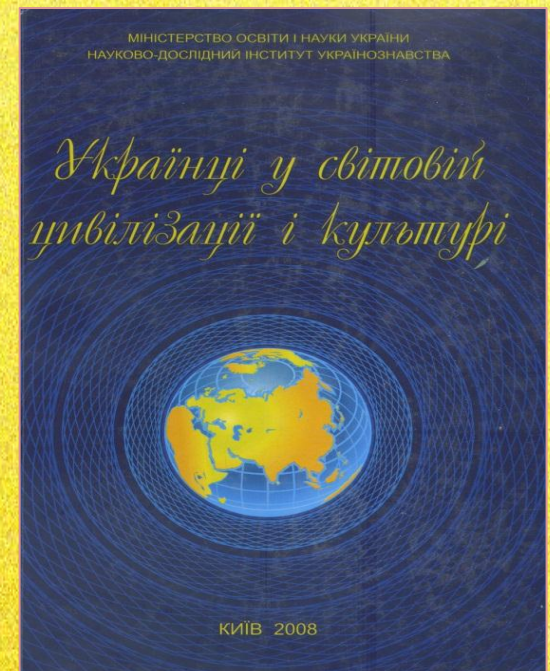
(Традиційне українське житло)

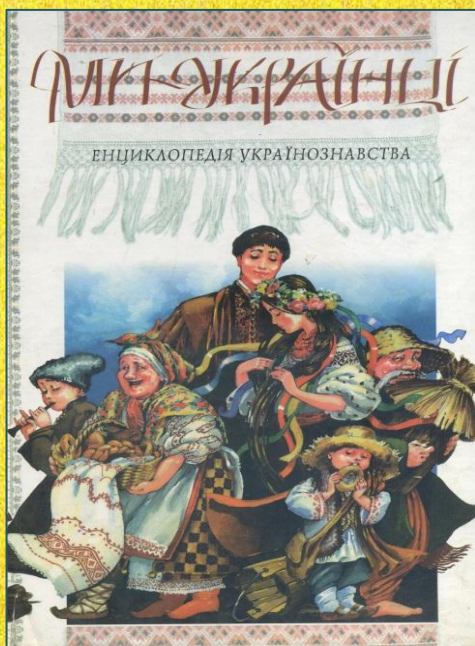
C10084.2

Автори багатьох художніх творів не обійшли своєю увагою зворушливий образ біленької української хати, що оточена пишною красою мальовничого краю, серед яблуневих та вишневих садків. Така увага до житла не випадкова, бо саме хата є одним із символів України, це не лише місце, де мешкають люди, - це святина українського роду. Навіть сама назва - "хата" сягає своїм корінням у глибину сторіч і зустрічається у вжитку ще наших прадавніх предків, скіфів

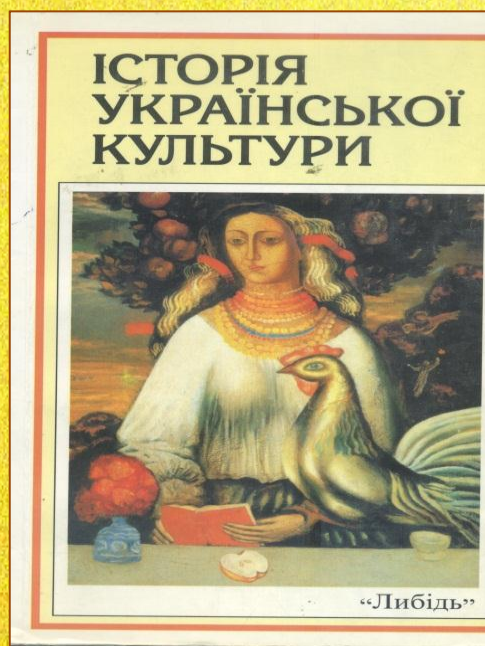
Мало яка житлова споруда в світі отримувала стільки уваги до себе як українська хата. Стільки наукових та етнографічних праць про неї написано, віршів, порівнянь, спогадів, ліричних творів, персоналізації та уособлення її як живого організму, що вона виступає як унікальне і, водночас, загадкове творіння людських рук.

ВА711893

С10093.1

ВА630161

ВА532557

Хата — традиційне житло українських селян. Водночас це цікавий і оригінальний твір народу, самобутнє явище в історії архітектури. На всій території країни хаті притаманні видовжена прямокутна форма, чотирихила стріха. Класичною для України вважається трикамерна хата, складена з житлового приміщення, сіней та комори. Але були й чотирикамерні, й двокамерні, й «довгі хати», де під одним дахом з людським помешканням містилися господарські приміщення. Як правило, хати будували з матеріалів, що були під рукою, тобто з найдешевших. У лісовій смузі і в Карпатах з Прикарпаттям — це дерево, у лісостеповій — дерево і глина, у степовій — глина. На характер будівництва впливали також місцеві етнографічні особливості та соціальні умови

В350549.1

У хаті втілювався весь життєвий простір і світоглядний всесвіт українця, що поділяється на три частини (земну, підземну і небесну сфери), а хата відображає ці сфери буття: стеля — небесний духовний світ (сволок із сакральними знаками, божниця у кутку); стіни, вікна, двері — символи земного сучасного реального життя й спілкування з іншими людьми; нижній ярус — підлога, низ спини з підпіччям і лавами, поріг уявлялися як межа земного й підземного світів.

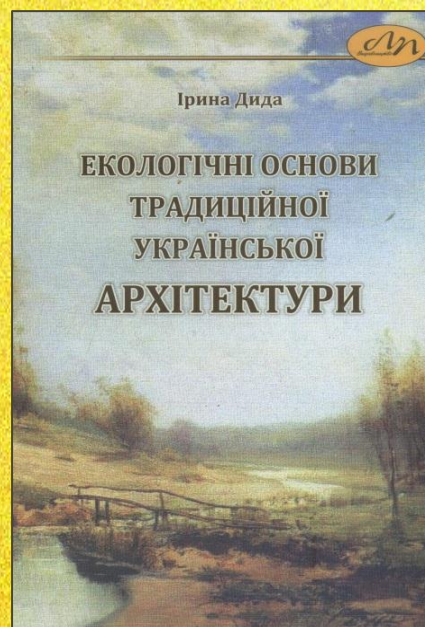
Хата — не просто дім в якому проживала сім'я, це окремий всесвіт, де народжувалися, росли, закохувалися, одружувалися, господарювали та помирали. Так повелося, що для українців побудувати дім означало не лише залити фундамент та викласти стіни, а й створити місце для родового гнізда, народити, виростити та виховати в ньому дітей, добрими, працьовитими та віруючими.

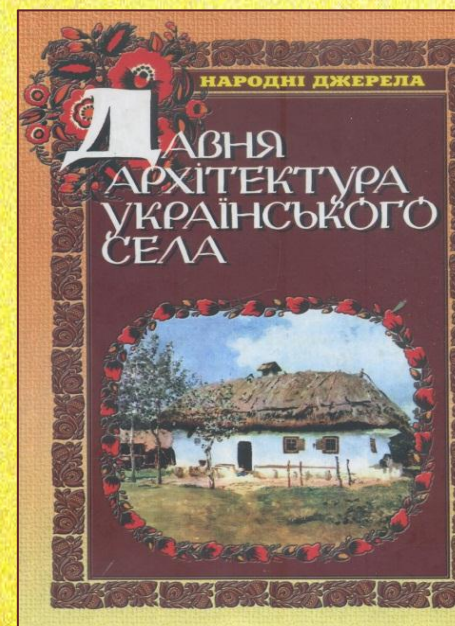
В37293

ВА699290

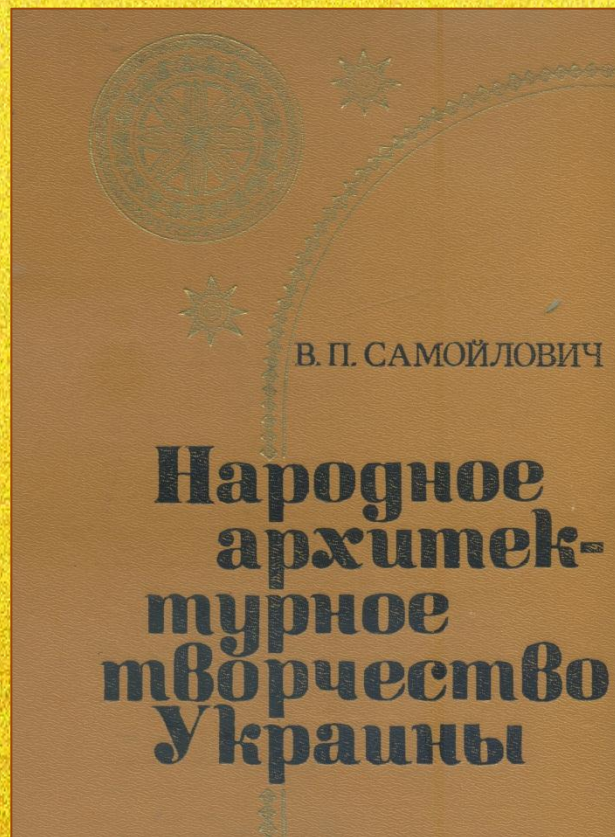
ВС48451

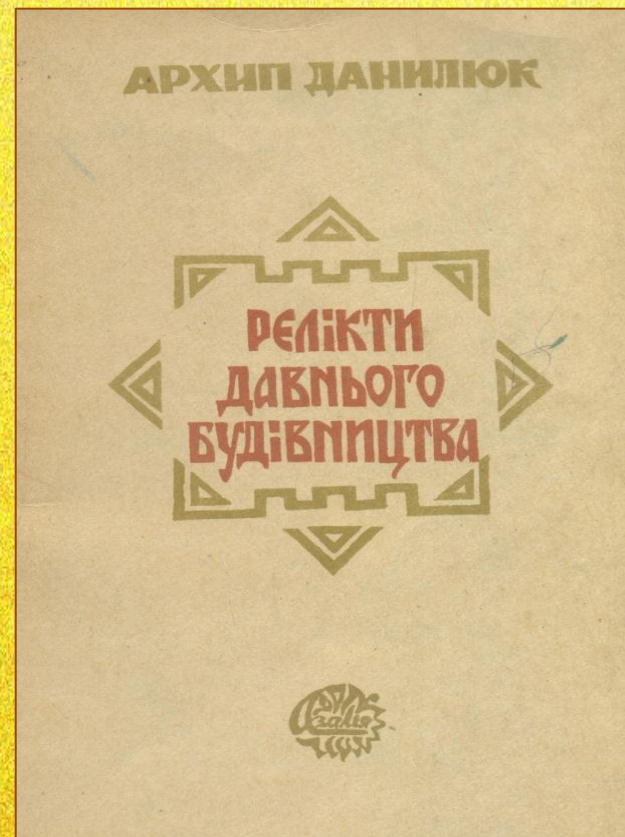
АО266994

Зовні українська хата виглядала так, щоб підкреслювати смаки селянина, характер, особливості. Але з другого боку хата мала відображати і унікальність та неповторність місця, де була розташована, тої землі, що була для неї та її власника рідною. Традиції хати уособлюють творчий хист українського народу, його бачення світу, його досвіду, художнього та естетичного смаку.

ВА506756

ВА566633

попов10551

Наші пращури були переконані що хата подібна до символу дерева життя та несе в собі ті ж самі риси, так скажімо, призьба та підрумок символізували корені цього самого дерева, стіни відповідно – стовбур, а дах верхівку-крону.

Ново збудована хата ставала повноцінним житлом лише після розпису її стін.

Така особливість зумовлювалася віруваннями в надприродні, демонічні та лихі сили, які насилають всілякі лиха, хвороби, засухи, повені та інші неприємності й переконаннями що яскраві візерунки зможуть відволікти та заплутати нечисту силу та відвести тим самим її від людей.

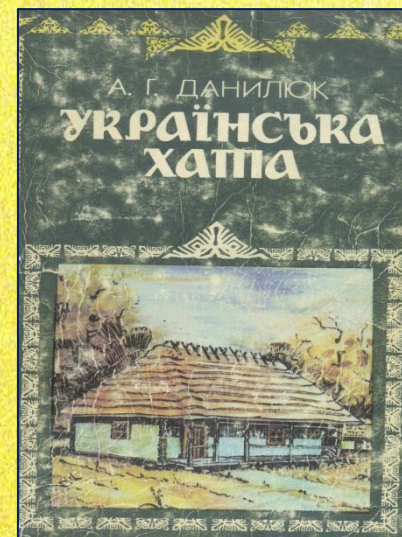
Щоб визначити місце для будівництва хати, по його кутах майбутній господар сипав під вечір чотири невеличкі купки зерна. Зранку він їх перевіряв, і якщо зерно було незайманим, то місце вважалось щасливим.

ВД594496

Існували заборони щодо розміщення нової будови. Наприклад, не можна було будуватись на теренах, на яких раніше проходила дорога, де когось раніше вбили або покалічили, де стояв будинок, що спалила блискавка

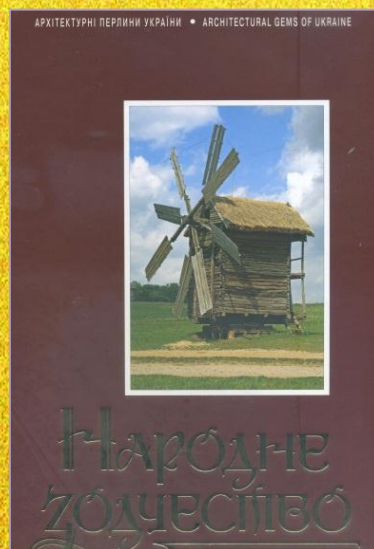
Придатними для споруди, так званими щасливими місцями були такі, де могла лягти худоба, де проходили шляхи мурашок – це вважалось за символ родючості.

ВА533107

ВА688105

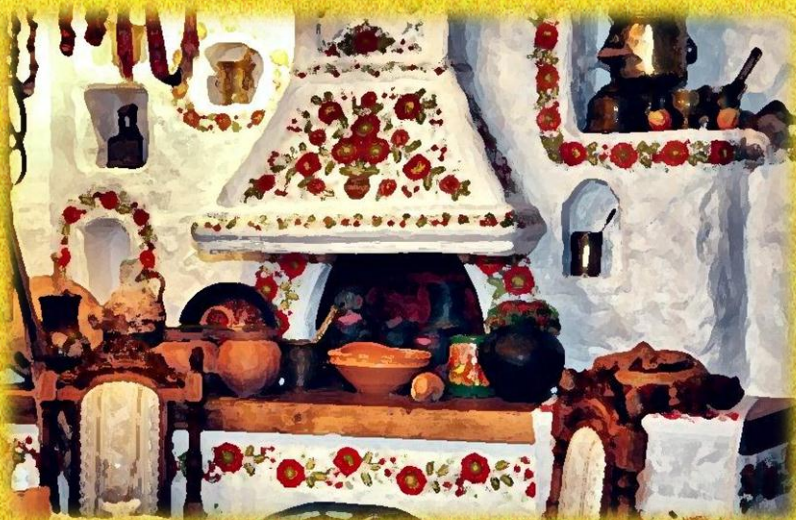

СО29318

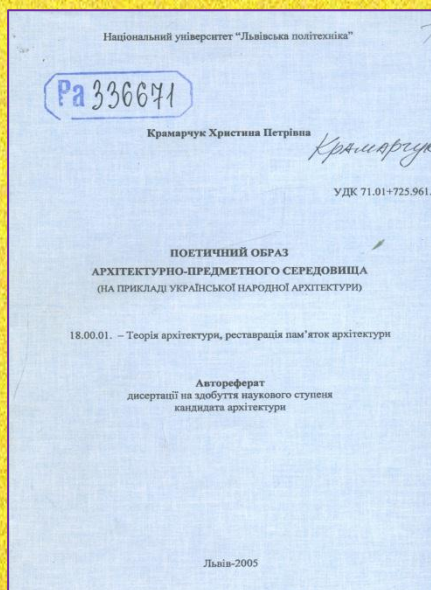
Дуже велике значення для щасливої новобудови мав також час її закладання. Зазвичай найкращими днями для цього були весняні та літні. Якщо закласти хату на новий місяць, то в хаті буде завжди достаток. Серед тижня найбільш сприятливими днями вважались вівторок, четвер, п'ятниця і субота.

З давніх давен повелося вважати найважливішим та святішим місцем в будинку саме покуття. тут завжди вішали вишиті рушники, писанки та інші важливі атрибути в обрядових діях. З прийняттям християнської віри саме на покутті почали розміщувати домашній іконостас, оздоблюючи ікони вишитими рушниками

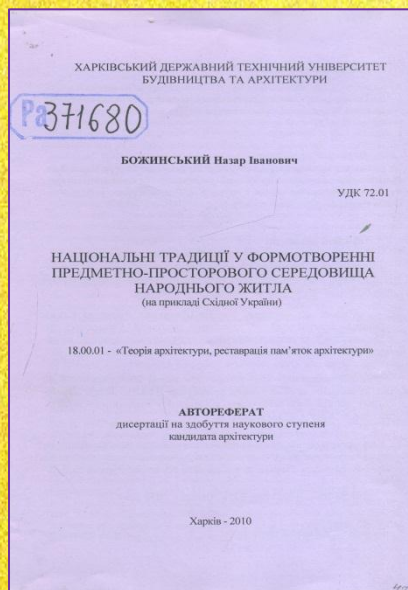
Всі найважливіші події в родині проходили саме біля покуття, й заручини та благословення молодих, й весільний посад молодих, й перша купіль новонародженого члена родини й прощання з покійним.

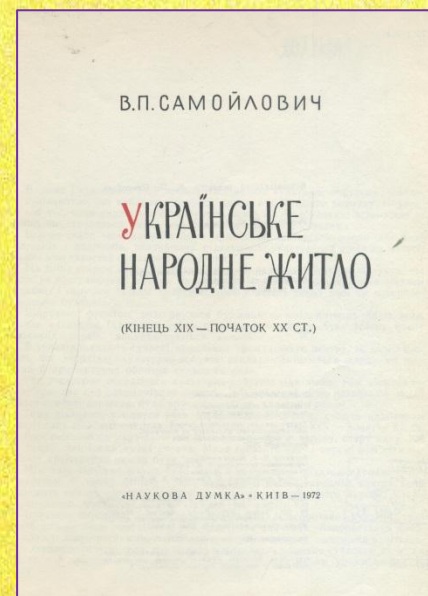
Піч в сучасних оселях зустріти можна все рідше та рідше, й можливо в недалекому майбутньому наші нащадки зможуть дізнатися про піч лише з літератури та малюнків, проте на протязі багатьох століть піч була мало чи не центральним елементом в домі. Сама назва та значення слова «піч» загальна для всіх слов'янських народів є похідною від печера, пещись. Будинок починав вважатися житлом лише після того як в печі спалахував вогонь.

ра336671

РА371680

ВА214202

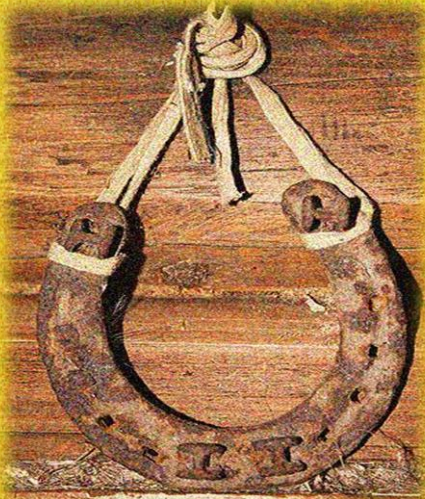
Вогонь в печі вважався священним, господині оберігали його та ставилися з повагою. В піч не можна кидати нічого нечистого, плювати чи бавитися з ним.

Поріг в традиціях українського народу також має велике значення з ним пов'язана низка різноманітних вірувань та звичаїв. З давніх давен поріг вважається місцем де перебувають предки, й пов'язано це вірування з первісним звичаєм — ховати померлих в хаті під порогом. З цих переконань пішла низка обрядів та звичаїв пов'язаних з порогом та покликаних виразити повагу до предків та заручитися їх підтримкою.

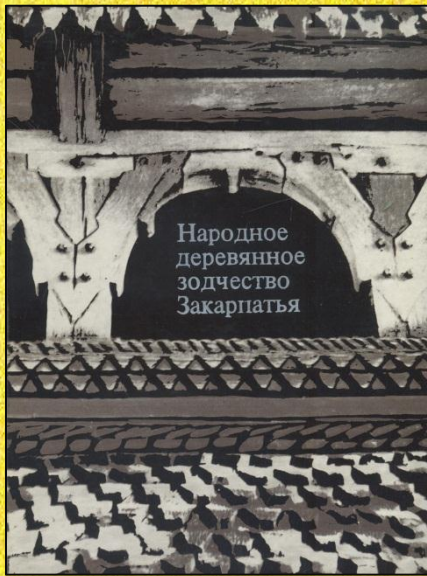
Також біля порогу проходив обряд єднання двох родин в весільному дійстві. Переступати поріг молодята повинні обов'язково правою ногою.

Також з цими переконаннями пов'язана традиція переносити наречену через поріг хати нареченого, аби не потривожити духів предків, щоб вони не наробили лиха молодій господині.

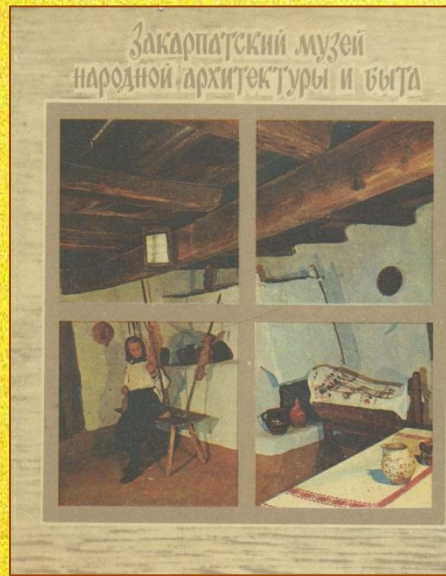
При проведенні похоронного обряду також збереглася традиція тричі стукнути домовиною об поріг, коли виносять мерця в останню путь, символізувавши тим самим прощання зі своїм земним домом та родичами.

Не знайдеться мабуть жодної людини котра б не знала про підкову над порогом, яка уособлює в собі роль оберега та талісмана на удачу та добробут. Ця традиція повелася з тих часів коли коні відігравали важливу роль в житті людей, коли вони виступали головною ознакою заможності та значущості в суспільстві. Саме топі даруючи підкову малося на увазі побажання успіху, достатку, щастя та удачі.

ВА280640

АО241409

Цікаво, але всі ми звикли від дідів-прадідів підмітати оселю від порога до покуття, й ніхто практично не задумується чому саме так. Пояснення такого звичаю доволі просте, підмітати так треба, аби добро та талан йшли в хату, а не з хати.

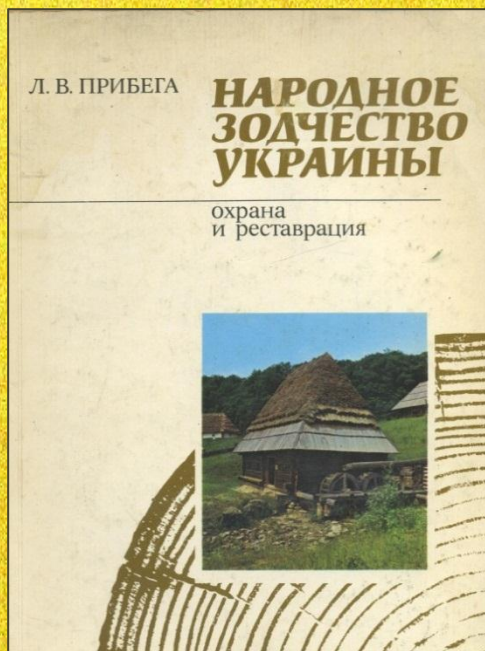
На межі оселі з вулицею часто викопували криницю та ставили біля неї лаву – на знак поваги до тих, хто подорожує: мандрівників, кобзарів та чумаків.

Панівним типом житла в Україні XIX ст. вважалась хата з одним житловим приміщенням. Двокамерне житло було поширене в XIX ст. і зберігалось у західній частині України до початку XX ст. Така хата мала одне житлове приміщення та сіни. Прикамерне житло набуло масового поширення в Україні наприкінці XIX — на початку XX ст. Воно вважалось наступним етапом розвитку української хати.

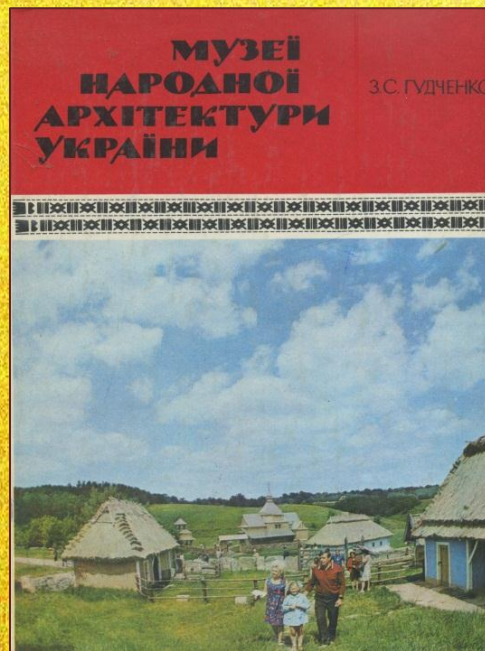

Хати в Україні майже всюди побілені. Винятком є деякі райони Полісся та Карпат. Такі білі стіни дуже добре поєднуються з дахом — зазвичай солом'яним сірим чи дерев'яним. Побілені хати були і всередині, крім того, охайно розмальовані глиною (причому кольоровою), скрізь були витинанки, квітки, висушені трави, що надавали хаті аромату та колориту.

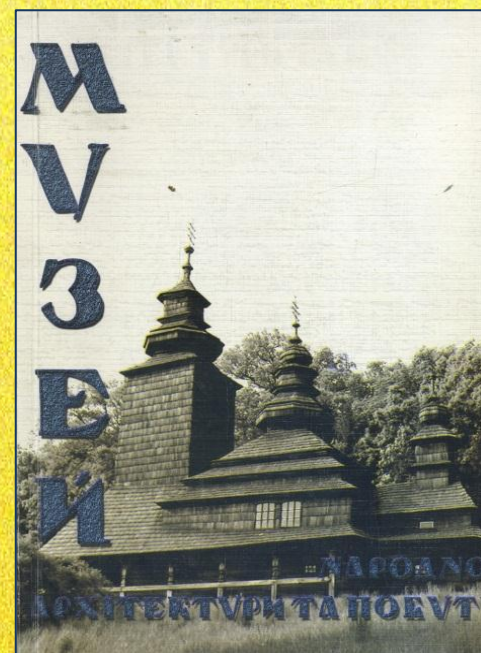
Найпоширенішою конструкцією даху в Україні була чотирисхила на кроквах, які кріпилися на верхньому вінці зрубу або на поздовжніх брусах (платвах), покладених на верху стін. Незважаючи на традиційну одноманітність українського житла, кожен з куточків України мав і свої особливості: свої відмінності в конструкціях дахів, архітектури подвір'я, орнаментів та малюнків настінного розпису, традицій оздобленні подвір'я та внутрішнього оздоблення інтер'єру.

ВА464333

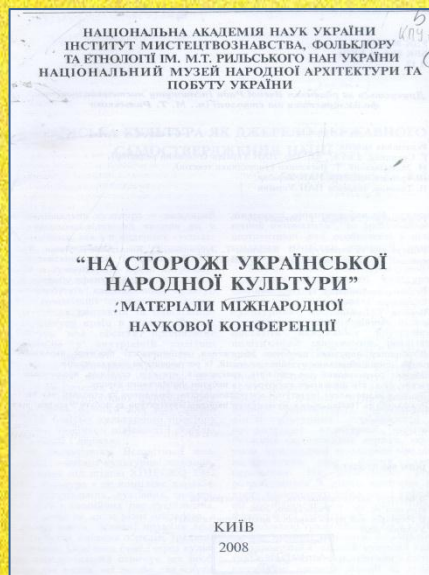
ВА370566

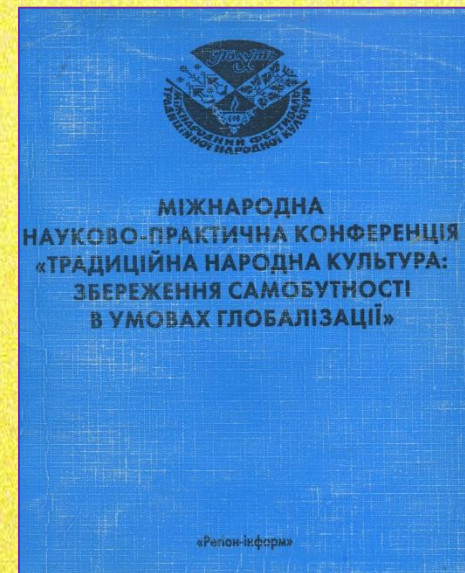
ВС55097

CO30858

BC55097

BA658650

Українська хата – це невід’ємна частка нашої давньої культури. Вона втілювала у собі уявлення та вірування наших пращурів, уклад всього їхнього життя та побуту. Хата назавжди стала взірцем естетичних вподобань українців. За повір’ями, світ ділився на однаково важливі частини – підземну, земну та небесну - ось так і хата повинна була відображати ці світи: стеля і товстий сволок втілювали небесний світ та духовний; двері, віконця та білі стіни – мали співвідношення із життям реальним, земним, вони ж ставали своєрідними каналами спілкування людей із навколишнім світом; підлога, поріг і призьба - були найнижчим ярусом, своєрідною межею між земним і підземним світами. Ось таке бачення свого житла може пояснити те, що хату люди часто називали Берегинею своїх душ.

Джерела:

<https://uain.press/>

<https://uk.wikipedia.org/wiki/>

https://ukrrain.com/ukrainska_hata-_vidomi_i_nevidomi_fakti.html

<https://spadok.org.ua/narodna-arkhitektura/ukrayinska-khata-yak-svyashchennyi-prostir>

*Книжкова виставка підготовлена Відділом соціокультурної
діяльності Всі права захищені © ВСКД НБУВ
Головний бібліотекар Шостақ С.Т*